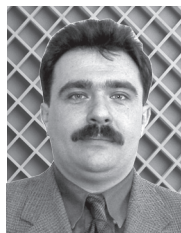

УДК 330:002

ІНФОРМАЦІЙНО-ЗНАННЄВЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРОБЛЕМИ, ОСОБЛИВОСТІ

О. В. Пархоменко,
канд. екон. наук

Інформація і знання є природними категоріями, які знаходяться в діалектичній взаємодії, і їх слід розглядати як діалектичну взаємозв'язану систему, в якій реалізується діалектичний принцип єдності протиріч [1-3]. Якщо дотримуватися цього принципу, то стає зрозумілим що суспільства формуються як інформаційно-знаннєві. Розподіл на інформаційне або знаннєве суспільства не є коректним, а тому ми дотримуємося точки зору, що в сучасних умовах на планетарному рівні формуються саме інформаційно-знаннєві суспільства, а тому розглянемо особливості і проблеми їхнього формування.

Інформаційно-знаннєве суспільство має багатовекторний аспект призначення і можливостей. Але оскільки йдеться про суспільство, то на перше місце треба поставити *людину*, через яку йде процес як сприйняття, так і використання його можливостей. Тільки через зрозумілий діалог «людина – суспільство» можна досягти швидкого прогресу. Виходячи з цього, в інформаційно-знаннєвому суспільстві можна виділити три основні складові:

- *людина*, яка стає центральною фігурою сприйняття, обробки і використання інформації. Тому всебічний і гармонічний розвиток людини є необхідним для реального функціонування держави в умовах інформаційного суспільства;

- *інформація*, оскільки процес створення, збирання, обробки та забезпечення доступу до неї сьогодні входить до пріоритетів розвитку кожної країни. Інформація набуває цінності, коли стає ресурсом, тому кожна країна повинна мати стандарти і законодавчі акти у сфері формування інформаційного ресурсу.

*Інформаційно – телекомунікаційні технології (ІКТ) є засобом зв'язку і каналів передачі інформації, які забезпечують швидкий зв'язок із джерелами інформації і дають можливість відчувати кожній людині переваги інформаційного суспільства у своїй діяльності. Сучасна техніка, зв'язок, наявність інформації на електронних носіях повинні забезпечувати доступ до знань незалежно від місця їхнього знаходження. Забезпечення можливості спілкування і передачі даних у швидкому режимі ІКТ – це не просто технічна інфраструктура, пов'язана, наприклад, з комп'ютеризацією чи телефонізацією, а насамперед – **інструмент глобального перерозподілу ідей, капіталів і праці, який визначає парадигму розвитку глобалізованого світу.** Саме завдяки ІКТ стало можливим широке розповсюдження ідей науково-технічної революції, новітніх технологій, вільне переміщення фінансового капіталу та стрімке зростання гуманітарного капіталу. Тому для країн, що розвиваються, та перехідних економік, найширше запровадження ІКТ є, без перебільшення, економічною панацеєю. Оскільки ІКТ мають причетність до всіх сфер сучасного життя та постійно здійснюють вплив на розвиток суспільства і окремої людини, можна вважати, що такі технології є сучасним універсальним та багатофункціональним інструментом розвитку держави і суспільства в глобалізованому світі.*

Інформаційне суспільство дає змогу подолати кордони континентів і жити в ХХІ ст. за новими історичними реаліями.

Існування інформаційно-знаннєвих суспільств спрямовує наше мислення на необхідність пошуку об'єктивних можливостей побудови більш досконалих, більш витончених і більш ефективних систем соціально-економічної діяльності й розвитку.

Інформаційно-знаннєве суспільство поступово стає основою розвитку соціальної, економічної, гуманітарної, культурної та інших сфер повсякденного життя. Отже, створюючи у світовому вимірі інформаційне середовище, люди можуть суттєво під-

вищити рівень свого життя за рахунок перетворення інформації в знання.

Кожна держава відповідно до своїх можливостей буде свій тип інформаційно-знаннєвого суспільства зі своїми особливостями розвитку. Але корисно було б розглянути загальні риси світового інформаційно-знаннєвого середовища, які не завжди рівнозначно впливають на життя людей окремих країн і регіонів. Основними слід назвати такі риси:

- *нерівномірність* стартових умов для швидкого соціально-економічного розвитку. Так, незважаючи на факт існування інформаційного суспільства, переважна більшість людей ще не має можливості відчувати переваги цих новітніх перетворень. Сьогодні лише 10% жителів Земної кулі мають доступ до Інтернету, тобто до світових інформаційних ресурсів, а це призводить до нерівності стартових умов розвитку, особливо для молоді;

- *процес перерозподілу ідей капіталів і праці на планетарному рівні*. Той, хто вже створив сприятливу атмосферу для функціонування людини в інших умовах, має великі переваги перед іншими. Сьогодні йде швидкий обмін науково-технічною інформацією, технологіями, капіталом. Все це є наслідком функціонування інформаційного суспільства, яке стає універсальною базою розвитку держав і людей на всій Земній кулі. На жаль, для країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою, розрив у технологічному та економічному розвитку може постійно збільшуватися і суттєво впливати на стан життя людей, а тому для держав, які прагнуть увійти в інформаційне світове суспільство, сьогодні існує лише один стратегічний шлях, а саме – розвивати ІКТ, створювати свої національні ресурси і формувати нову інформаційну культуру суспільства. При цьому тактика, форми і методи можуть бути для кожної країни різними залежно від власних національних пріоритетів і можливостей;

- *розвиток системи охорони інтелектуальної власності*. Права на інтелектуальну власність закріплюються міжнародними угодами, а це дає можливість використовувати і комерціалізувати нові інтелектуальні винаходи. При цьому збільшується розрив між багатими і бідними, розвинутими і нерозвинутими країнами. Ця тенденція впливає на загальну ситуацію в усьому світі: передові позиції починають займати держави, які здатні створювати і реалізовувати нові наукові й технічні ідеї, виготовляти якісно новий і досконалий промисловий продукт, завойовуючи як зовнішній, так і внутрішній ринок. Відбувається тенденція до світового перерозподілу країн на основні й залежні;

- *потреба спеціальної освіти для громадян*, формування нової свідомості й інформаційної культури. **Розвиток освіти і науки** впливає на процес зростання кількості вчених, проєктантів, робітників творчого

спрямування, а це вимагає впровадження нових підходів до організації навчання, в першу чергу, шляхом створення умов для отримання спеціальної освіти та підготовки нового покоління викладачів, а також більш досконалих умов для навчання протягом усього життя, включаючи і тих, хто має вже базову освіту;

- *комплексність у створенні умов для розвитку соціального капіталу* як базової основи для творчої діяльності членів соціуму.

Знання отримуються внаслідок збирання й обробки інформації, яку людина перетворює в інтелектуальний продукт, що входить у вартість продукції чи послуг, а тому в сучасних умовах почали все частіше використовувати і нові терміни «інформаційна економіка», «економіка знань», «інтелектуальна економіка». В останні десятиріччя домінуючою тенденцією розвитку провідних економік світу є зростання сфери нематеріального виробництва з наближенням до економіки з використанням інформації, знань і інтелекту людини.

Поява інформаційно-знаннєвого суспільства – об'єктивна реальність розвитку людської цивілізації. В інформаційно-знаннєвому суспільстві виробництво та споживання інформації є одним із основних видів діяльності, а інформація і знання визнані найбільш вагомим ресурсом.

Більш як 100 років тому англійський учений А.Маршал запропонував включити інформацію до складу капіталу. Він стверджував, що значну частину капіталу формують знання, які є найпотужнішим двигуном виробництва.

Визначимо деякі особливості побудови інформаційно-знаннєвого суспільства, серед яких:

- *глобальна сутність процесів інформатизації*, яка проявилася переважно в таких формах: комп'ютеризація, інтернетизація, електронний зв'язок, накопичення і зберігання інформації на електронних носіях і оперативна передача її на будь-яку відстань із практично миттєвою швидкістю;

- *одночасний розвиток технологічного і гуманітарного процесів інформації*;

- *наявність великої кількості інформації та сформованого інформаційного ресурсу на її основі*.

Перехід до інформаційно-знаннєвого суспільства ставить перед науковцями і практиками багато теоретичних і прикладних проблем, які треба вирішувати на методологічному, управлінському і практичному рівнях. Сформулюємо деякі з цих проблем.

Першою є проблема побудови одночасного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій зі створенням інформаційного ресурсу. Цей процес повинен відбуватися в нерозривній єдності, тому що:

- *по-перше*, формування інформаційно-знаннєвих суспільств належить до глобалізаційних явищ не за розмірами, а за сутністю його наповнення. Дуже часто

науковці поняття «глобалізаційний» прив'язують або до планетарності, або просто до географічного поширення тих або інших явищ і процесів на значну частину земної кулі, тобто фіксуються лише маршрути поширення вже надто відчутного імперативного глобалізаційного процесу і в найліпшому разі – світової події на рівні явищ. Проте сутність феномена глобалізації, його витоки, закономірності прояву і дуже суттєвого впливу на людське життя при цьому залишаються поза процесами глибинного осмислення і пізнання;

– *по-друге*, нині розвиток світу характеризується появою і поширенням **глобалізаційних процесів** у різних сферах життя. Саме тому ми спостерігаємо ефект небаченого раніше взаємовпливу різних суспільств, країн і культур. Така ситуація цілком зрозуміла тому, що однією з нових глобалізаційних проблем є побудова світового інформаційно-знаннєвого суспільства, основою якого стають інформація і знання;

– *по-третє*, сьогодні більшість країн світу формують свої **національні інформаційно-знаннєві суспільства**, вступають у принципово нову епоху, коли суттєво змінюються як економічні системи, так і складові життя людини. За останні два десятиріччя дослідження проблем інформаційно-знаннєвого суспільства значно розширилися. Нині наука, техніка, інформація і знання набувають колосального значення для розвитку економіки і стають одним із пріоритетів розвитку, зорієнтованого на перехід до інформаційно-знаннєвого забезпечення життєдіяльності людини, в якому і об'єктом і результатом праці більшості населення вже є не матеріальні цінності, їхню функцію виконують інформація і знання. Терміни «інформаційне суспільство» і «суспільство знань» зайняли в лексичі науковців, керівників і політичних діячів достойне місце. Саме з інформацією і знаннями пов'язують майбутнє своїх країн лідери багатьох держав;

– *по-четверте*, світове співтовариство впевнено переходить до тієї стадії розвитку економіки, яка називається **«економікою, заснованою на знаннях»**. Тому сьогодні особливе значення має інформація, канали зв'язку, а також процес перетворення інформації в знання і навпаки. Таким чином, прогрес і динамічність будь-якої економічної системи тісно пов'язані з можливостями науково-технічного розвитку, базою такого розвитку є ІКТ, інформація і знання.

Другою проблемою є формування національно-інформаційного ресурсу Це є особливо необхідною умовою у сфері науково-технічної діяльності. Бажано мати розроблені підходи до формування такого ресурсу на державному рівні з позицій створення інформаційно-знаннєвого суспільства. Фундаментом такого інформаційного ресурсу є наука, яка є основою інноваційного розвитку країни. Наука як генеральний виробник інформації повинна мати стратегічний державний пріоритет і розвивати-

ся за системною методологією стосовно забезпечення технологічно-виробничої сфери, яка покликана всебічно й ефективно задовольняти духовні, матеріальні та економічні потреби людей.

Третьою проблемою є побудова в країні аналітичної інфраструктури, створення аналітичних служб, підрозділів, основою яких є аналітики, інформаційні аналітики. У нашій державі підготовка аналітиків такого спрямування тільки розпочалася. Зараз відкрито спеціальність, яка віднесена до категорії специфічних – «Консолідована інформація». Завдяки цьому на базі першої освіти будуть готуватися інформаційні аналітики, підготовка яких є нагальною потребою сучасного розвитку в умовах формування інформаційно-знаннєвого суспільства;

Четвертою проблемою є запровадження в процесі формування інформаційно-знаннєвого суспільства **загальносистемного методу**. Саме такий підхід дасть можливість більш чітко визначити державні пріоритети і більш швидкими темпами рухатися до інформаційних знань, які стають основою сучасної економіки, науки й освіти, **та** одержувати на їхній основі нові знання, які створюються на сучасному науково-методологічному рівні. Такі знання умовно можна назвати інформаційними знаннями.

П'ятою проблемою є процес створення соціального капіталу, який постійно збільшується, і внесок якого в подальший розвиток інформаційного суспільства важко переоцінити. Цей факт примушує збільшити кількість досліджень у сфері розуміння процесу формування соціального капіталу в умовах побудови інформаційно-знаннєвого суспільства. Інформаційно-знаннєве суспільство створює умови для формування соціального капіталу людей, який розглядається як продукт їхньої організованої взаємодії. Соціальний капітал має суспільну, а не індивідуальну природу. На відміну від інтелектуального капіталу, який оцінюється творчими здібностями окремої людини, соціальний капітал залежить від форми і структури відносин у суспільстві. Для володіння соціальним капіталом людина має бути зв'язана з іншими людьми і ці інші люди – фактичне джерело його нових можливостей. На цьому принципі формуються «мозкові групи» і здійснюються «мозкові штурми» під час вирішення складних проблем.

Завдяки формуванню інформаційно-знаннєвого суспільства створюються умови для функціонування організованої суспільної системи, яка є суспільним багатством або соціальним капіталом. Отже, ресурси, вкладені в процес формування інформаційно-знаннєвого суспільства, є суспільним надбанням. Це надбання має не тільки матеріальну, але й інформаційну форму, основою якої є нова інформація

Таким чином, формування інформаційно-знаннєвого суспільства вимагає органічного поєд-

нання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційного, соціального та людського ресурсів.

Інформаційно-знаннєве суспільство поступово стає основою розвитку соціальної, економічної, гуманітарної, культурної та інших сфер повсякденного життя. Тобто, створюючи у світовому вимірі інформаційне середовище, людство може суттєво підвищити рівень життя як окремої людини, так і країни в цілому за рахунок перетворення інформації в знання.

Формування інформаційно-знаннєвого суспільства, з одного боку, сприяє новому поштовху до соціально-економічного і культурного розвитку країн, а з другого – спричинює появу нових проблем, які треба вирішувати особливо країнам, які ще тільки почали формувати такі суспільства. Оскільки свій інтелектуальний капітал кожна держава формує окремо, цей шлях залежить від стратегії її розвитку з урахуванням історичного й економічного розвитку. Формуючи інтелектуальний і соціальний капітал, неможливо орієнтуватися на стару традиційну техніку, застарілі технології, вчорашні методи організації й управління, на кадри, виховані в період індустріального розвитку.

Ми бачимо, що на фоні швидкого процесу створення інформаційно-знаннєвих суспільств, який набув стрімкого розвитку, відбувається розшарування країн світу, виникають нові й нові проблеми і для тих, хто активно приєднується до нової системи взаємовідносин, і для тих країн, які сьогодні знаходяться на узбіччі цього шляху. Проблеми є і вони різні, але можна констатувати, що економічний і соціальний розвиток держав стає більш активним, коли представники державної влади, корпоративного сектору і громадськості працюють на одну мету і створюють умови для реалізації спільних можливостей. У сучасних умовах розвитку інтереси держави, влади, суспільства і окремої людини повинні співпадати. В інформаційному суспільстві інтелектуальна праця поступово виходить на передній план, а основою економічного зростання є людський фактор.

Підсумовуючи, можна зазначити, що впровадження інформаційно-знаннєвого суспільства в глобальному вимірі вимагає формування в кожній країні своїх підходів до визначення національних концепцій створення суспільства. Унаслідок формування інформаційно-знаннєвих суспільств створюється фундаментальна основа для реалізації індивідуальних творчих можливостей кожного члена суспільства,

а отже – й умови для формування потужного інтелектуального капіталу країни.

Саме в цьому полягає особливість і перевага інформаційно-знаннєвого суспільства, в основі якого лежать *дві фундаментальні категорії: інформація і знання*. Ось чому виникла така велика зацікавленість учених у вивченні ролі і значення інформації і знання у формуванні сучасних соціально-економічних відносин [1–2].

Сьогодні людям потрібні не тільки знання й інформація, а ще і знання про знання і знання про інформацію.

Інформація і знання, як природно так і методологічно є єдиним *«надзвичайним і повноважним»* представником об'єктивно існуючого світу, гарантуючи реальність, доцільність, ефективність і безпеку людської діяльності.

Сьогодні ми розуміємо, що глибинні корені науково-технічного прогресу формувалися в процесах життєдіяльності протягом всієї історії розвитку людської цивілізації, хоча найбільш інтенсивно, майже революційно розвиток відбувається в останні сторіччя нашої ери. Інформація і знання впевнено крокують по планеті, демонструючи неосяжні можливості прогресу. Формування інформаційно-знаннєвого суспільства, опанування методами використання інформації і створення нових знань – шлях кожної людини до заможного майбутнього.

Висновки

1. Показано некоректність підходу до розгляду інформаційного і знаннєвого суспільств, як окремих суспільств. і наведено доцільність формування єдиного інформаційно-знаннєвого суспільства.

2. Основними складовими інформаційно-знаннєвого суспільства є людина, інформація, знання і телекомунікаційні технології

3. Наведено загальні особливості і риси, які характеризують інформаційно-знаннєві суспільства.

4. Сформульовано проблеми побудови національного інформаційно-знаннєвого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пархоменко О. В., Пархоменко А. О. Діалектична суперечлива єдність інформації і наукового знання // Науково-технічна інформація. – 2007. – № 3. – С. 3–6.

2. Пархоменко В. Д., Пархоменко А. В. Інформація и знания: современные представления, внутренняя взаимосвязь // Информация и инновации. – 2007. – № 4. – С. 4–14.

3. Федулова Л. І. Економіка знань у контексті поглядів Пітера Друкера // Економічна теорія. – 2007. – № 3. – С. 86–99.